

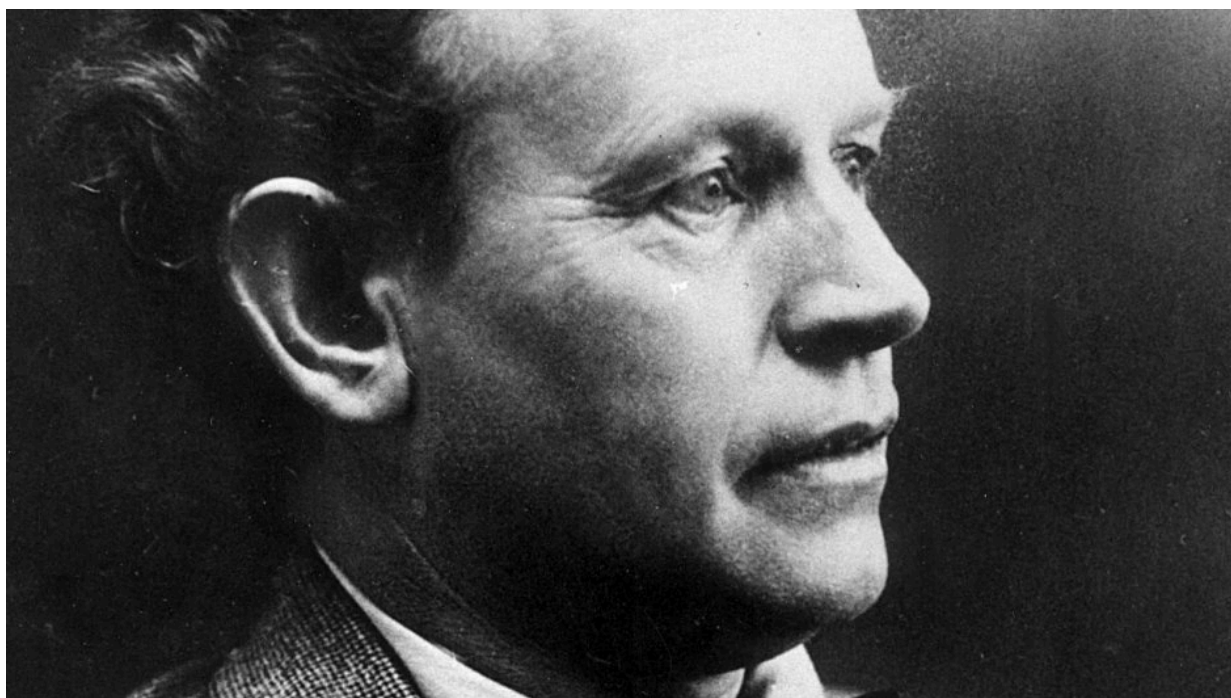
Kristeligt Dagblad

KRONIK | 09.12.99 KL. 00:00

Digtning og sandhed

I serien »Danske Klassikere« udkommer nu Martin Andersen Nexøs erindringer. Redaktion, noter og efterskrift er forestået af dr.phil. Henrik Yde, som her fortæller om forholdet mellem digtning og sandhed i erindringerne

Henrik Yde

Forfatter Martin Andersen Nexø. UKENDT DATO. Foto: Scanpix.

Skiftedag den 1. november 1883 begav den 14-årige Martin Andersen sig på vej fra hjemmet i Nexø på Bornholm mod Raabygaard i Poulsker for at tiltræde en plads som røgterdreng. Det skulle vise sig at blive en meget streng plads. Og allerede på vejen derhen piskede »Blæst og Regn (...) mig i Ansigtet, og (jeg) opdagede til min Skræk, at det var ved at blive mørkt« (»For Lud og koldt Vand«).

Imidlertid var vejret på Bornholm om aftenen den 1. november 1883 faktisk klart, roligt og tørt. Det lader sig konstatere af DMI's arkiver og af lokalavisernes vejrudsigter for den pågældende aften. Lyver Nexø så i sine erindringer? En klog mand skrev for nylig noget i retning af, at hvad angår erindringer, så findes der kun gode eller dårlige, ikke sandfærdige eller løgnagtige.

Og Nexøs erindringer hører bestemt til de gode. Hvis »Pelle Erobreren« (1906-1910) kan betegnes som Martin Andersen Nexøs visionære storværk, kan hans erindringer (1932-1939) tilsvarende kaldes hans klassiske visdomsværk. Igennem fire bind (i den nye udgave samlet i to tykke bind) beretter Nexø om sin tidlige barndom i Københavns arbejderkvarterer, flytningen til Bornholm i 1877, hans tid som vogterdreng, røgter og skomager.

Om hans spring fra håndens til åndens verden via nogle års ophold på Østermarie og Askov højskoler, og endelig om hans første forsøg som digter. Erindringerne standser lidt før debuten med novellesamlingen »Skygger« (1898). Ved deres fremkomst anmeldtes erindringerne - uanset bladenes politiske observans - begejstret. Og siden har de - med store oplag og oversættelser til 12 fremmedsprog - som Pelle gået deres sejrsgang over Verden. Efter fremkomsten af bind to, »Under åben Himmel« i 1935 skrev Henning Kehler i Berlingske Aftenavis, at disse »to Barndomsbøger (...) vil bevare deres Plads i den danske Litteratur - maaske længere end noget andet, han har skrevet.« I Dagens Nyheder betegnede Hans Brix erindringerens format som »vældigt«. Tom Kristensen mente i Politiken, at Nexøs erindringer »kun kan sidestilles med H.C. Andersens »Mit Livs Eventyr««. Og sandt er det, at i det 20. århundrede, hvor de forskelligste teoretikere ellers har erklæret erindringsgenren for død og umulig, tillod Andersen Nexø sig - som Augustin, som Goethe, som H.C. Andersen - at skildre sin egen opvækst og ungdom som en dannelsesproces formet af skæbnen (eller Skæbnen) frem mod et mål: Tilblivelsen af en åndsarbejder, i dette tilfælde en digter i samfølelse med naturen og menneskeheden.

I det reflekterende indledningskapitel til bind ét, »Et lille Kræ« - kapitlet var i manuskriptet oprindeligt forsynet med overskriften: »Forord« - skrev Nexø, at han gennem hele sit liv havde været fulgt af den »Følelse, at jeg var to: Et Jeg som ingen kunde gaa i Rette med, saa suverænt hævet over al Tvivl og al Kritik var det; og et andet Jeg af skrækkelig mislykket Art, som Jeg holdt i Hænderne og skulde se at faa Form paa. Følgen er, at jeg altid har arbejdet - hekset kan man godt sige, ja ofte kludret - med mig selv«.

Han stiller da det spørgsmål, som erindringerne skal besvare: »Er det gennem Aarene lykkedes mig at forme mig selv, i alt Fald delvis, i Retning af de Strukturlinjer, der synes dybt nedlagt i mig? Eller er det gaaet den anden Vej, saa Misfostret har formaaet at hævde sig paa et oprindeligt stort tænkt Væsens Bekostning?«.

Hermed er banen kridtet op før en selv-biografi i ordets bogstavelige og klassiske forstand, hvor menneskets selv, dets indre eller samvittighed er den egentlige slagmark. Hvad der har interesse, er ikke den offentlige person Nexøs i øvrigt særdeles begivenhedsrige liv, de spektakulære ydre tildragelser, hans værkers modtagelse,

verdensberømmelsen, møderne med kendte personer i ind- og udland osv., men hans indre vej.

Derfor standser erindringerne ved tilblivelsen af den offentlige eller ydre person, forfatteren Martin Andersen Nexø. Nexøs erindringer var ikke tænkt som historiske kildeskrifter, men som poetisk og politisk handling: »Jeg har prøvet gennem min egen Opvækst at Skildre et Proletarbarns Udvikling frem imod at blive et Menneske - og Medmenneske! - der har noget at sige andre Mennesker, ikke mindst dem fra sin egen Kreds, og gør det gennem Digtningen, fordi han mener derved bedst at faa dem i Tale«. Men hvad nu, hvis det var andre motiver, der drev Martin Andersen i hans opvækst end dem, der drev Nexø i 1930'erne?

Det viser sig - ikke overraskende - at erindringernes tilrettelæggelse af Martin Andersens udvikling rummer de retoucheringer og forskydninger, der er nødvendige for selvbiografens så at sige teleologiske bevidsthed om slutresultatet og for selvbiografiens kunstneriske komposition. Tendensen i disse forskydninger, stiliseringer og symboliseringer er følgende: Familien Andersen fremstilles jævnlige som mere fattig, end den faktisk var på det pågældende tidspunkt. Eksempelvis berettes det ikke, at familien købte grund, tre år før den byggede hus i Ferskesøstræde i Nexø.

Modsætningsvis er beskrivelsen af faderens relative succes dog også stileret, idet påstanden om, at Hans Jørgen Andersen skulle være blevet selvstændig entreprenør i Nexø, ikke er ganske sand (brolæggerentrepriserne i Nexø by blev alle vundet af stenhugger Andersens arbejdsgiver, der så engagerede Andersen som sin brolæggerformand). Dramatiserende fiktion anvendes mange steder. Omtalen af de mange gårdbrande på Bornholm er stærkt overdreven og tjener symbolske formål.

De skildrede strandinger ud for Nexø er for mindsteparten selvoplevede. På samme måde er beretninger om vejret overalt symbolske. Eksempelvis tjener det - fiktive - uvejr, som hænger den aften, da Martin Andersen stiller som røgterdreng på Raabygaard som et varsel om den strenge plads. Tilsvarende er den berømte skildring af søsygens kvaler under overfarten til Bornholm september 1877 formentlig helt igennem fiktiv: Det pågældende skib havde ringe lighed med den skildrede »Slingrekasse«, men var nyt og ganske særlig sødygtigt, og der var ikke speciel søgang i de pågældende farvande på natten for overfarten.

Miljøbeskrivelserne stileres. Eksempelvis var handelsmiljøet i Nexø by ikke så feudalt-gammeldags, at man ikke kunne købe grøntsager i småportioner. Fiktive personer optræder flere steder: Den sindssyge »spillefrøken« i »Under åben Himmel« og den virile Knort i begyndelsen af »For Lud og koldt Vand« er eksempler på personer, som at dømme efter de samtidige kilder ikke har eksisteret som enkeltindivider, men indføres i

erindringerne som »generalnævner« for forskellige miljøtypiske egenskaber. Nexø fremstiller sig mere autodidakt, end han faktisk var.

De samtidige kilder indicerer således, at han klarede sig godt i skolen. Der er indicier på, at han sprang en klasse over (fra yngste til tredjeangste) i Skt. Hans Gades skole i København. Og han forlod Borgerskolen i Nexø som nr. tre ud af 22 elever i klassen. Endvidere fortier han, at han fik ug? i tysk, og fremstiller sig som selv lært i dette sprog. Nexø fremstiller Martin Andersen som mere kritisk og politisk bevidst over for Askovs undervisning, end han at dømme efter de samtidige kilder var. Først og fremmest: I sine erindringer fremstiller Nexø sin åndelige udvikling således, at han i væsentlige henseender skulle være nået frem til sin endelige livsanskuelse allerede efter højskoleårene.

Herved springer han imidlertid flere mellemregninger over. Den væsentligste af disse mellemregninger er hans tilslutning til brandesianismen og hovedstadsradikalismen i en periode fra debuten med »Skygger« i 1898 og frem til rejsebogen fra Spanien, »Soldage« (1903) og »Pelle Erobreren«. På den anden side kan den livsanskuelse og religiøsitet, på hvilken han skrev »Pelle Erobreren«, i væsentlige henseender betegnes som en tilbagevenden til det åndelige univers, der åbnede sig for ham i højskoleårene, nu blot med et andet politisk fortegn.

Er alt dette nu et brud på det, selvbiografiens teoretikere kalder »den selvbiografiske pagt«? Med Johnny Kondrups ord fra »Erindringens udveje«: »Idet meddelelsessituationens roller uddeles, indgår forfatteren, netop ved at påtage sig identiteten som sin fortæller, en »pagt« med læseren om, at han nu vil fortælle en virkelig historie.

Derved tillader han samtidig læseren en rolle som potentiel kontrolinstans«. At forskydninger som de nævnte, stilisering, dramatiserende fremstilling osv. forekommer, gør Nexø for så vidt opmærksom på allerede i erindringerens første kapitel: »(...) i Virkeligheden har jeg, ogsaa hvor jeg anvendte Stof af mit eget Liv, løjet ganske tykt, har maattet lyve for overhodet at faa Folk i Tale. (...) Der er maaske alligevel ingen anden Vej for den Enkelte til at naa Sandheden end at lyve - digte! - sig den til, eller lade andre gøre det for sig«.

Det er ikke vanskeligt nu at påpege de mange brud i Nexøs livsbane, forfatterskab og ideologi, siden han i 1896 ifølge sine erindringer nåede »vejs ende«. Men den klassiske erindringsgenre leder forfatteren til at søge kontinuiteten, det der set ud fra nedskrivningstidspunktet pegede fremad. Forholdet mellem digtning og sandhed i Nexøs erindringer er af samme art som hos Goethe i »Aus Meinem Leben. Dichtung und

Fra <https://martinandersennexoe.dk>

Wahrheit«, hvorum Kondrup skriver: Undertitlen »var ikke ment som en dikotomi, men som en antydning af forholdet mellem autobiografiens metode og mål.

Meningen var, at sandheden, skæbnen, det lovmæssige i livet først træder frem, når fortidens uoverskuelige masse gennemlyses af den fortolkende evne, som benævnes digtning. Da åbenbares »das eigentlich Grundwahre«« (anf. værk). Nexøs erindringer er et slående eksempel på et værk, skrevet ud fra en sådan 1800-talsopfattelse af digtningens opgave. »Erindringen vil hævde et Menneske den evige Continuitet i Livet og sikre ham, at hans jordiske Tilværelse bliver uno tenore, eet Aandedrag, og udsigeligt i Eet« (Søren Kierkegaard: »Stadier paa Livets Vei«). n dr.phil.